

ZINEMA

Lotsatzen banau ere, aitortu bearrean naiz ia arrastaka eraman nindutela Ingmar Bergman'en "El séptimo sello" ikustera, baiña zorionez eraman ninduten, arrastaka bada ere. "Zazpigarren..." zirelako film geiegi ikusia nintzan, batetik, eta etzidaten oroitzapen atsegiñik utzi. Eta naiago izaten dut, bestetik, arte-gaietan egiten diren aurrerapenak urruti xamarretik ikusi. Bide ibilliak, betikoak, erosoak eta maldarik gabeak izan oi dira, ezagunaren ezagunez aspertzen bagaituzte ere. Saioak, probaketak, berriz, ezin uka bearrezkoak direnik, ezpailitzake bestela lurralde berririk arkituko. Baiña zaarrak erosoak bezain nekagarriak gertatzen dira bide berriak. Obe da, noski, Góngora edo Joyce irakurtzea bestek aztertu, barrendu eta adierazi dituen ondoren, eta alaz guztiz ezin ditzaket irakur tantaka eta pitinka baizik. Bide berrietan barrena abiatzeko nagitasun ori zabalduxa dago, nolanai ere: ez ote dute orrelako zerbaitekin topo egiten bein baiño geiagotan euskal-idazle berriek ere?

Nere nagitasunak eta nere bildurrek etzuten oiñarririk. Ingmar Bergman'ek eztu film orretan izkuntza berririk asmatu. Ongi dakien eta ongi dakigun izkuntzan dakarren mandatua, ordea, oi ez bezalakoa da agitz. Zineman oi ez bezalakoa esan nai dut, mundua bezain zaarra eta arrunta baita gaiñerakoan.

Zalduna aspaldi utzi zuen jaioterrira atzera itzuli denean, izurrite izugarri batek illunduak dauzka Suezia'ko lurrak. Izuak eten ditu gizonengan lotsaren eta prestutasunaren lokarriak. Eta itsas-ertzean nekeak eragin dion lo-alditik iratzarri orduko zai dauka eriotza, janzkiak beltz eta arpegia zurbil, eliz-gizon baten gisan.

Eriotzaren itxura larriak berritzen dizkio betiko galderak: Jainkoa, il-ondoko irautea ala ezereza. Eta azken orduetan asten da noranai, argi-eske, bide-billa. Jainko-billa dabillela esan diteke. Ez, noski, Orixe'ren antzera, nai lukean Jainko ori ezpaitu ezagutzen eta zalan-tzarik gabe aitortzen. Nolazpait ere ezagutzen du, ordea, Pascal'en ura (eta barka besterena baldin bada, Pascal'ena izan bearrean) egia baldin bada: "Etziñake ene billa ibilliko, aurkitu ezpaninduzu."

Zaldunari josia, ezkutaria dioja, gorputzari erraiñua itsasten zaion bezala. Eztu nagusiaren gogo-urduritasunik ez kezkarik, baiña ezta, emen norbaitek esan duenez, gizonagan aurki ditekean loiaren irudia. Ausarta da eta graziak ukitu eztuen gizasemea izan ditekean bezain ona: gizonki jokatzten du beti eta, gizona den aldetik, eztio batere zorrik zaldunari. Federik eztu eta eztu fedearen bearrik sumatzen. Bizitzak irakatsi dion jakinduri mingotsa daki eta orrekin artu du etsia, orrek gogoia ase ezpadio ere.

Bergman'ek eztu beraz, eta ezta au merezimendu laburra, ezkutaria beztu nai izan zalduna areago edertzeko. Alaz ere, ikusleak egingo luke zaldunarekin egin duela bat berak, zaldunarenak direla bere kezkek eta galderak. Miresgarria da, benetan, Jainkoaganako deadar larri au Ipar-aldeetik etortzea, diotenez munduko gauzetan ain murgildua dagoen Ipar-alde otz orretatik. Ezta noski fededunaren deadarra, baiña bai bederen fede-gosearen oiua.

Gairik goitarrena ezta ezer zineman ez beste edozein artetan irudi egokietan mamitzen ezpada: zenbat ere jasoagoa gaia, ainbat ere andiagoa izan oi da erorikoa mintzaerak languntzen ezpadio. Film onetan eztago orrelako desegokitasunik: asieratik azkeneraiño, ikuskari beldurgarriak egiaz dira beldurgarri eta atsegingarriak egiaz atsegin-garri, beñere utsik egin gabe. Azala beti da mamiaren ide jatorra.

Nere begi-adimenak eztira zenbaitenak bezain zorrotzak eta eztu esango film onetako sinbolo guztien funts izkutua —sorgin gaztearena, esaterako— ezagutu dudarik. Egillearentzat berarentzat ere argi eta garbi ote zeuden beti?

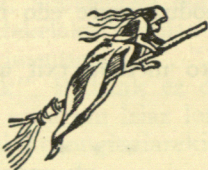
Sinbolo berrien artean, pertsona ezagunak ere ikus ditezke "Zaz-pigarren Zigillu" onetan: Joxe komeriantea, emaztea eta semea, gure artean dabillen Familia Santuaren erraiñu bizia. Gezurra dirudi, baiña egia da zinemak, ain beeratua eta gaitzetsia izan den mintzabide onek,

eztuela, mandaturik zuenean, mandatu bat besterik ekarri, beñolako Mendiko Itzaldi artako mandatua: zorionekoak gogozko beartsuak, otxanak, urrikaltsuak, biotz garbikoak, paketsuak... Eta ori fededunengan eta fedegabeengan: Chaplin'engan, Capra'rengan, Fellini'gan, Bardem'engan.

Ikusi berria nuen "Psychosis", beti gogoko izan dudana Hitchcock'ek bere pekatuzko bizian egin duen pekatu larrietakoa. Eztago berdindu besterik onek ikuslea iñarrosteko azken-alderako gorde duen ikuskizun lazgarri ura "Zazpigarren Zigillua"-ren bukaerarekin. Gaztelu zaarrean, zaldunaren emaztea ari da irakurtzen, guztiok adi dagozkiozlarik: "Eta Bildotsak ireki ukhan zuenean zazpigarren zigilua, silenzio egin zedin zeruan oren erditsubat." Zeruko ixiltasuna jabetu da gazteluko gelaz. Zai daude eta zai gaude atea noiz irekiko, atean zer ikusiko... Eta ezin-burutuzko ixiltasun luzean entzuten dira azkeneko aldiz zaldunaren dei larria eta ezkutariaren erantzun otza.

Eztugu atea zabaltzen ikusi. Ezin zezakean iñork erakuts, ez Ingar Bergman'ek ere, ez begik ikusi ez belarrik entzun eztuenik.

L. MITXELENA.



ZAZPIGARREN ZILDAIA

Zazpi garren sildaia (Ingmar BERGMAN)

Zinema ta alkarrizketa

Zineko obraren gogoeta asi aurrez, jakiñeko aitortza egin bear da. Begien aurrean igarotzen zaion irudizko mundu aierutsuan, ba-koitzak bide edo bidetxior norberebizikoa aukera ta jarraitzen duela.

Filmetan, aparteko kanpu egokia dago siñu, itz eta fotogramen aukerarentzat. Orrelaxe eraikiberritzen degu filmak adieragin digun mundua. Zinema-izkuntzaren esan-naia ulertzeko, aukeramen au bes-terik ez daukagu.

Alako film edo olako autore bati buruzko polemikak jakiñeko inpernura darama. Itsumena izan oi da beti arremaneziña duten ez-tabai ta aburu oien zigorra.

Aozko edo idatzizko jardunak —zinemari buruz beintzat—, eska-tzen du birtute bearrena ta garaiena: bestearen tokian norbera jartzen saia, ulertu bera ta alamoduz zeure edo neure iritzia obeki opa di-zaiogun.

Gizakiak urreragotzeko metodu txit aberatsa dagokit zinemato-grafi gaien dialogua.

* * *

Itzaurre au oraintsu izan ditudan esperientzien ondorena da. AN-TONIONI'ren azken filmak ikustera itxaropenez beterik joan giñan. Maisu kutun baten liburu berria eskuetan lenbizi artzen degun antzera. "L'avventura"-ren antzea, ordea, neretzat, azal utsa da. Ain barren txarra utzi zidan, "La notte" ikusi gabe etorri nintzan.

ANTONIONI'ri ez dizkiote, bada, txalo ta gorazarre txepelak egiten ainbeste espiritu landu ta bizkorrek! Bañan...

“La source”, BERGMAN'en filma ikusi ta ateratzean, neure aukerapena iraultzen nentorren. “Zergatik utzi dituk, Jainkoa, neskatxaren irain ta erailtzea?” “Zergatik, nere apentza izugarria?” “Ez ulertzen, Jainkoa.” “Bañan, arren, barkaidak. Bestela, nola bizi, arren barkatzeko eskatzen ez badiat.” Ona emen, nion, film onen mamia, Bergman'en mandatua.

Banijoan, bada, ta Paris'ko Saint-Sulpice enparantzako zine atarian, “La source”-ri buruzko periodiku kritika ta iritziak irakurtzen gelditu nintzan.

Begira, “Libération”-en kritikariarena: “Zein da film onetan, Bergman'en mandatua?” “Bergman'ek barne-muñietan itsatsia dauka, aragiaren zitzarekiko kristau kontradizioa: bizitzaren gozotasuna darion iturri berberaren anatema.”

Iritzi ezberdiñagorik! Alare, jarrai nezake neure iparraldera naramatan pausoetan, beste bide paralelo edo zearkakoetan ikusten ditudan gizon, eta bidegurutzetan topo egiten ditudanekin solasalditxo bat egiteko txangoa artu gabe? Ez al nuke, BLOCK zalduna, Juan morroia, neskatxa mutua, Jose ta Maria Mikeltxo'rekin, basoan gabaz sartu baño len kontu kontari egon ziran bezela, nik ere egin bear etorkizun bat daukagun gizakiekin?

* * *

Ikasbide bikaiñak jaso ditut, benetan, “Zazpigarren zildaia” dala ta, adiskidetasunezko alkarrizketatik.

Gure adimen irudipenak aukeratu zituzten gauzatxoak adiskideari azaldu aal izatea:

BLOCK gurutze-gudu zalduna, barne utsuneak jota, denbora alperrik galduaren kontuaz, konzientzia ofietaraño erorita. Ezetz dio ezerezari, “ezereza ezin ditekkelako”, bañan alare illunpetan dabil burruka “Simismenaren sufrimentuagatik”, “Zentzu ta adimenez Jainkoa aditu ezin zekenagatik”. Bizitzak ez dauka arentzat sentidurik, Jainkorik gabe. Ta azken egunetan leiaz lortu nai duan “egintza bakarrak” gizarte ta gizakiekiko onginaiarekin baño bere buru utsaren kezkarekin zerikusi aundiagoa du.

JUAN morroiak, berekin artzen du neskatxa mutua; komedilariaren arriskuan alde irteten dio; sorgiñ surtara kondenatua libra eziñak barrenak kixkaltzen dizkio.

Egia ta miraria, munduan, aldian, gizartean bizitzea da beretzat. Eriotza ta andikaldekoa, utsa ta illunpea. Ta orregatik, ixillaldera igaro baño len, asarre deadarra izango da Juan morroiaren azken itza ta egintza.

Bergman'ek tipo bi auekin, gizonaren saiets bikoitza azaldu nai izan digu: aldian, munduko bizitzan, eta andikaldean, eriotzeratzean.

Giza balio bikoitz au garbi baiezten du, neretzat, Bergman'ek bi pertsona antagonista oiekin.

“Zazpigarren zildaiak” galdera askorentzako gaia du.

Eriotz izugarriena ez da JONAS komedilari gonazalearena; ez da ere sorgintxo bizirik errearena. Dudarik gabe RABAL exteologua-rena.

Zergatik Rabal'en eriotz izugarri ori, egarriz itotzen ta min-ikaraz ler eta ero zorian, izurri beltzaren atzaparretan?

Zergatik bazter apokaliptiko aretan, inpernu atariaren irudizkoan? Ta zergatik dijoa bakarrik neskatxa mutu gaxoa antuxun urarekin deadar aien laguntzan?

Erio dantzan, epilogoan, ez dijoaz ez Mutua ta ez KARIN, zal-dunaren emaztea, amar urtetan gazteluan zintzo senarrari itxoin diona.

Birtutezko bizitzak indartu du ta azken unean paketsu iragarriko die gazteluko maian Erio'ren etorrrena, Apokalipsis zabaldu ta irakurriaz: “Ta Bildotsak zazpigarren zildaia askatu zunean, ordu erdi batetsuko isilaldia egin zan zeruan.”

Begien aurrean euki bear genduke beti gertakizunen mamiari igerri nai diogunean, bereala geure idea ta pentsakeraren moldetan sarrerazten saiatzen gerala.

Badugu guk itzaropena, gizadian ta gizaldietan ainbeste aur, emakume ta gizonezko, munduko bazterretan gose, gaixo, ezjakin, gudu ta persekuzioetan beren egun labur ta beltzak atsekabetan eraman bearra izan dutenak, atsekabeak berak, soillik, berrerosiko dituala.

Filosofi ori hera errez erantsiko genioke gure sueziar autoreari, Mutua eta KARIN'en salbazioa nolabait ulertzeko.

JOSE'ren ikuskizunak, MARIA'rentzat irudipenak dira. Bañan an dijoa mendiz gora ildakoen kate luzea, nolabaiteko dantza jokatzen.

Bergman'ek misterioaren kezka sakona du; ez dut zalantzik. Badirala iñolaz ere arrazoiak eta jakintzak ulertu ezin dituan gauza eta gertaerak.

Zerbaiti baldin badio iguiña Bergman'ek, positibismuari ta zientifizismuari. Bere film “ANSIKTET” (Arpegia) da orren lekuko argiena. Baita “Zazpigarren Zildaian” ere nolako erantzun garratza ematen dion Zaldunak Juan morroiari, onek penitentzizaleen erromeriak ta zauriak aztikeri ta sorginkeritzat etsirik, jakintzaren izenean kondenatu nai ditunean.

* * *

Adiskidearen alkarrizketak gure giltzarri antzeko diran idea ta aburueri zenbait alderdi ta kolore neurekoiak azaleraño atera zizkien.

“Zazpigarren zildaiak” zorioneko aldarte eman zigun geu ta bes-teak obeto ezagutzeko ta era berean zenbait gogapen sakonagotik ausnarberritzeko.

GUN HILL'eko azkenengo tren

Filme onen direktorea da JOHN STURGES. Oeste'ko peliku-letan ez du au lenengoa. Onen aurrez ikusi gendun —illabete batzuk badira—, berak egindako beste drama bat, JOHN FORD'ek aspaldi “PASION DE LOS FUERTES” deitu zion ixtori edo gertakizun sonatu bat gaitzat artuaz.

GUN HILL ipar ameriketako sartaldean dago. Errixka onetatik urrian bizi da KIRK DOUGLAS, sheriff. Onen emaztea, bi gazteren tratu txarrez, bide bazterrean illa gelditzen da. ANTHONY QUINN'en semea da bi oietako bat. Rantxo aberatsaren jabea; lurralde zabalak etaazienda ugaria ditu, bei ta zaldietan. Aspalditik adiskideak dira KIRK eta ANTHONY, sheriff eta rantxo-jabea alegia.

Arek, emaztearen erailleak atzeman ta tribunaleren aurrean ipi-ñi arte, ez du atsedunik artuko. Zin egiten du. Aurki eltzen dio bada, jokuetxe batean, ta espetxean sartzeko, azkenengo trenaren zai egon bear. Bitartean, hotel bateko gelan sartzen dira. Bañan semea aska-tzeko asmotan, or dator aita bere mutil ta morroi guztiakin, armaz josita. Hotela, gaztelua bailitzan, esitzen dute inguru guztietatik, ta... Nola aterako bereakin sheriff ori, ainbeste gizon ta ixkilluren artetik?

Galdera ontantxe daukazu bada film onen mamia. Tranpa orreta-tik nola aterako den? Etzaitu zalantza onek ordubetean utziko. Ber-tatik zintzilik egongo zera. “Suspense” deritzana orixe besterik ez da: gertakizuna zertan geldituko ote den kezkatan egotea.

Ez dizut nik korapilloa askatuko. Erabateko nere iritzia labur-kiro emango dizut, pelikula oni buruz.

Drama nai du izan batipat. Ta dramari, kanpoko ixtillu eta zara-tak baño, gizonen barruko kezak ta biotz etenak obeto datozkio. Orrexegatik, beste western askotan ainbat zaldiketa, tiro, burruka ta odol ixurtze ez dago. Dramaren aria artu dezu, noski: aita bati, semetxoaren aurrean, emaztea, ta ama, iraindu ta illa utzi diote. Nork? Bere adiskide zaarraren seme bakarrak. Orra bada drama. Senarraren maitasuna ta agintariaren eginbearrekoa alde batetik. Seme eraillea-ren bizitza gorde nairik, aita alarguna bestetik. Ta adiskidetasun zaarraren lokarria, bien artean.

Trajedietan, eriotzak burutzen ditu gizonen arteko auziak. Ta Oeste'ko pelikuletan, naiz trajediaren tankerarik ez izan, berdin.

Jakifiekoa daukazu, bada, trajedia onetan odolak eta eriotzak izan bear duela azkenengo itza.

ZULOA (*La evasión*)

Zuloa deitzen diñot film frantsez oni, berez jatorrizko izena ala baitu (*Le trou*). Jacques BECQUER-ek egiña da. Ain zuzen, orain-txe urtia da PARIS-en lenbizikoz bota zutela ta egillea, aste batzuk lenago illa zan. Sariak ere irabazi ditu geroztik. Aintzak eta goral-penak eman zaizkio, artista onen izena, zinemaren edestian oroitua izan dedin. BECQUER'ek, lendik irabaziak zituan merezimendu goi-tarrak, zazpigarren antzea deritzan zineman. Berea dezu, gure errietan ikusi al izan den film bakar bat aipatzeko, LES AVENTURES D'ARSENE LUPIN, Arsène Lupin'en adurketak. Geiago aipa ne-zazke, bañan oraiño gure artean ez dira ezagunak, eta ez dio ajolik ixiltzeak ere.

Gatozen "Zulora". PARIS'ko LA SANTÉ deritzan espetxe-ko gela batean bost preso arkitzen dira, epai astunaren zai ta beldu-rrerz. Igesegetea erabakitzen dute. Gelatik bertatik bidea PARIS'ko kaleetaraño, nola zabaldu? Gelaren lurra zulatu ta espetxerz kanpoko alkantarilletaraño asmatu dute nundik nola irten. Eragozpenak izu-garriak dira, egunez eta gabaz zaitzalleen begiak ate leiotxotik begira baidituzte. Bañan gizon zorrotzen adimena ortantxe probatzen da. Eragozpenez ta oztopoz bete bideak; irteerak itxi ta esi; alare adi-men zorrotza tarte extuena izan da ere, bertatik pasatzen saiatuko da, ta besteai eziñezkoa deritzaiotena, berarentzat pazientiz ta adur pixka batez ba ditekera besterik ez da.

Bazuten lagun bat, bost preso oiek, bizkorra, esku onekoa, iñor bada, ta gañera lanean ondo ikasia. Ez baizun lenengo igesegetea es-petxetik. Aaztu baño len, film onen gaia gertatua da. Iru egiazko pro-tagonisten laguntzaz idatzia. Ta gañera, taldearen gidari ta buru izan zanak, espetxean egin zuna bera egiten du pelikulan ere.

Olako gertakizunak, gizonaren almena zenbaterañokoa den adie-razten digu eta zinemarako gai guztiz egokiak izaten dira.

Bañan, nola kontatu orduterdian, egun da gau askoren buruan gertatu zana egitan? BECQUER añaño artista ez dan batek, gerta-kizunetik aria artu ta pantasi ta piper ta ixtiluz inguratu ta nobela bat besterik ez zigun emango.

Ez ordea BECQUER'ek. Ariari eldu ta jarraitzen dio zuzen az-keneraño, asmaketan ta ixtilu tentagarrietan erori gabe. Bost gizon

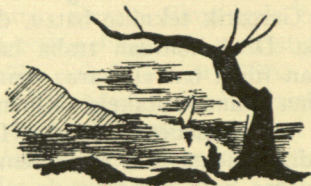
oien dramari egotzi zaio zinemalaria, bañan ain egotzi ere, ikusmiran gaudenok ipnotizaturik bezela bai gagozkio ixtoriaren ariari lotuak, nundik eta nola eten edo aska bear ote duan sumatzen. Or dauzkagu geure begien aurrean, jokabidea osatzen; zaitzailleen pausoak periskopio antzeko batekin jarraitzen; gabaz zulo-giflean; alkantarilletan eten gabeko lanetan; JUDAS-en bat tartean ote duten kezkatan...

Ia musikarik ez du film onek. Zenbat esatea den ori! Irudiaren mugitzeaz bakarrik bildu ezin danean ikuslearen arreta, musikaren doñu sarkoiaz antzokia girotzea ez bait da ain zailla. "ZULOA" ordea, zinema izaki, zinema garbia; ta musikaren bearrik gutxi. Irudi soillez ta mugimentu, aldatze ta denbora ikasiaz argazkiak erabilliaz, zoramendurik gauzka, ia unetxo baten ere utzitzeke. Oparo zor zaio txalo beroa orrelako antzegille trebeari.

Ikasbidea edo dotriñarik ez digu, jakiña, film onek erakutsi nai. Bañan bai gertakizun jakingarria. Gizakien griña, bizkorra, ta auleriak batera dakarzkiguna. Ta gizonak, film onetan ezagutzen ditugunak, egiazkoak dira; ez irudimenez tajutuak.

Orrexegatik, gertaera egiaz ta antzez kontatzen zaigulako, ez gaitu "ZULOAK" utsean lagatzen. Gizakiak zertxobait obeto ezagutzeko ere balioko digu.

GURUTZ ANSOLA.



ZINEMA EUSKAL-HERRIAN?

Euskeraren etorkizuna zer izanen den, horra zer dugun gogoan eskualtzale gehienek. Eskuara biziko denetz edo ez, eztut gai buru-haustegarri hortan sartu nahi. Bainan oraitik goiti, bilatzen eta jakiten ahal ginuke zoin litazken eskuararen salbatzeko bideak. Asko baitire, bat bakarrik nahi nuke aipatu artikulu huntan: zinema.

Gauza jakina da begiek ikusi gauzak gogoan atxikitzen direla barneki, irakurri edo entzuna baino hobeki. Bestalde zinemak (eta laster telebixioneak) ikusliar gero eta gehiago biltzen ditu. Eskuarari buruz, zer laguntza handia ez litaken beraz.

Hastetik erran behar dugu, zinema, eskuararentzako laguntza handien eta baliosenatarik bat balin bada, gauza karioenatarik ere dela. Eztugu beraz ukatuko eskuarazko zinema bat, oraikotz, nekez sortarazten ahal dela. Bainan etorkizuna antzinetik ikusten eta moldatzen ahal da.

Zer behar litake beraz zinema bat gurea egiteko? Dirua lehen lehenik eta miliunka. Geroztik tekniko batzu, dela zinema egile, dela aktore edo jokalariak. Diru kontuan traba handiena ezta bakarrik bere atxemaitea, bainan filma bat eskuaraz egin eta, denek badakigu jende gutirentzat egina izanen litakela. Zinema ikusliar gehienak, Eskual-Herrian, toki erdaldunenetan daude (Donostia, Bilbao, Bayona...). Baserrian aldiz, zinema toki eta zinema ikusle guti arkitzen dira. Hitz batez, eskuaraz egin filma batek ezluke ordainduko bere baitan gastatu dirua.

Hala ere, baditake egun batez eskualdun aberats batzuek, edo beharba diputazionek filma bat eskualduna egin nahiko eta ahalko dutela. Bertzalde Parisen ikusi ezperientza bat etsenplutzat hartzen ahal dugu. Hemen duela zenbait denbora, filma-egile gazte batzu hasi dire gastu gutirekilako filmak egiten. Tekniko guti hartu dute, filma gehiena "décors naturels" (dela karrika, dela etxe, dela baserria) direlakoetan itzuli dute. Eta azkenean "star" edo "vedette" gabe

aritu dire. Hola gastuak salbatu dituzte milunka. Eta beren filmak (“Les 400 coups”, “A bout de souffle”... ta beste holako ezagun asko) denetan emanak izan dire, eta besteak bezain onak dira (edo bezain txarrak, hori beste gai bat da, laster ikusiko dugu “nouvelle vague” hori fite zahartzen).

Eskual filma egitekotan, bixtan dena da bide hori segitu beharko ginukela. Atzerritik etorri bost-pa-sei teknikorekin, hemengo antzertilari profesional eta onekin beste jokolari “amateur” andana batekin, Eskual-herriaz eta eskuarazko filma bat egin ditake. Kalitate oneko filma bat, erran gabe doa. Baliotasun hori tekniko eta jokolarien gain dago.

Teknikoen bilatzea lehenbiziko gauza da. Eta, lehen lehenik, ixtorio-egilea. Harek ixtorio berri bat asmatuko du, edo bertzenaz, nobela batetatik ateratu zerbait zinemarako moldatua. Ixtorio egile harek beharko du ere Eskualduna izan eta Eskual-herria ongi ezagutu, eskuara ongi jakin. Bainan ahantzi gabe zinema ekipo batek egin bauza bat dela. Eta ixtorio egilea ezpada eskualduna, haren sahetsean izaiten ahal du kontseilari bat, eta hura eskualdun jatorra. Gauza bera “metteur en scène” delakoentzat: Eskual-herrian eztut este badugunik (salba bat, hemen Parisen, zineman eta telebizioean ari den Angelutar gazte bat, Raoul Sangla) bainan obe dugu “metteur en scène” erne, burudun, bere ofizioa errotik dakien bat, erdalduna izanik ere, eskualdun hasi-berri edo ez-trebatu bat baino.

Filma-egilea eskualduna balitz, hobe. Berak baititu antzertilariak gidatzen. Bainan hori lortu ere gabe filma bat eskuaraz sortzen ahal da. Ez dezagun anhantz Rosselini eta Renoir’ek, indianoa jakin gabe bi filma eder egin dituztela Indian eta Indiaz. Ez dezagun ahantz ere, Alemania’ko filma ederrena (Scanderberg) Youtkevitch rusianoak egin duela. Eta berrikitan aleman filma-egile batek “Etoiles” filma miresgarria, Canneseko zoin-gehiagokan sarizatua, Bulgarian itzuli du.

Bainan gelditzen zaiku jokolarien problema. Eztut ongi ezagutzen antzerti edo teatroari buruz hego Eskual-herrietan egiten dena. Bainan, Lapurdin ikusi dut, urte batez, antzerti zoin-gehiagoka bat; Lehenbiziko saria irabazi zuten Hazpandarrek eta bigarrena ukan zuten Miarritzar jokolarien artean baziren hamar bat gizon eta neska aski onak, Segur naiz Bilbon, Donostian eta beste tokitan beste hainbeste atxemaiten ahal dela. Jokolari hoiari ongi erakutsirik (eskualduna berez aktore hauta baita) lan ona lortzen ahal litake.

Traba handi bat, halere, ahantzi dut. Zoin eskuara erabili filma hortan? Gastu ttipiko eskual liburuetan problema hori balin-badugu, zer erran ginezake eskual filma batentzat? Ezpada eskualdun gehientzat konpreni errexera, diru oraino gutiago eginen du. Eztut uste euskalki osotu berri hura aski “ontua” zaikula. Bainan, ahalik eta

hobeki egiteko, Eskual-herri erdiko euskalki bat hautatu behar ginuke, dela Nafartarra (zoin pollita eta zoin argia den!) dela Gipuzkoako Goierrikoa. Eta Euskalki bat hartuz geroz, jokolari guziek berenganatu beharko lukete, komparazione, biz-pa-hiru aste euskalkiaren tokian iraganez.

Filma-gaiak azken itz bat. Eztut uste "baserrikeri" bat asmatu behar ginukela. Beti orhoituko naiz zer penarekin Baionako antzokia eskualdunetz beterik ikusi nuen, bainan Altzaga gaixoaren "Ramuntxo" tetelekariaren ikusteko. Baginuen jadanik "Ramuntxo" liburua (gaixo Loti nola komprentitu gaituen!), "Ramuntxo" opera, "Ramuntxo" filmak, bat gerla aintzinekoa eta aski ona, bertzea berriagoa eta sosokeri hutsa, zer behar ginuke bertze "Ramuntxo" bat! Eta obra nere ustez ahula. Gaietik jokolari eta antzerti-obraren buruak, euskalki bat (Nafarro-lapurterra, bixtan da, Bayonan aritzeko) hautatu orde, erdi gipuzkoarrez, erdi baxe-nabartarrez egin-arazi zuen. Zer nahas-mahas, niork (eta hasteko jokolariek berek) ongi konprentitzekoa! Ez, filma bat noizbeit egiten badugu Eskual-herrian, ez gaitela eror usaiako hutsetan: kontrabando pixkat, pilota partida bat, dantza, kantu eta... ianga! Utz ditzagun usaiako eskualkeriak, eskualduna azalez irakutsiz, eta mamiaz ez. Bi bide segitzen ahal ditugu: lehena, filma bat "documentario" gisaz eginez, Eskual-herria zer den erakusteko, eta holako batean Barandiaran batek, edo Caro-Baroja batek zer laguntza eman ez dezaken! Bainan kasu hortarik kampo ixtoriozko filma bat egitekotan, atera gaiten ohiko bidetarik.

Filmaren ixtoria, berdin ikusiko nuke Bilbon edo Donostian iragaiten, han kokatu eskualdun batzuen artean, gure lurraren sustraia ahantzi ez duten jenden artean, bainan dembora berean hiri handiko eztabaida eta gai garrantzikoak ezagutzen dituztenen artean. Bainan jakina, hori ezta ideia bat baizik. Denetan, baserrian, kostan, hirietan bezala, eskualdunak dituen maitasunak, herrak, alde onak eta txarrak, hots bere bizia, bero-beroa, bere berezitasunarekin eta bere betitasunarekin erakutsiaz.

Bizpahiru asmo botatu ditut beraz artikulua huntan —gaiak ixtudio gehiago mereziko luke—. Bainan nahi izan dut beste eskualtzaleak, bereziki zinemazaleak, auzi huntan sar dituen. Eian artikulua hunek ondorioak izanen dituen?

Badakit ere, egungo egunean, eskuaraz egin zinema bat ametsa dela oraino. Bainan biharko egunaz ari naiz. Agian laster etorriko da. Eta zinema, errepikatzen dut, zer bide sarkorra eskuara zabaltzeko!

MIXEL ARTABIA'K.

Parisetik.